

Filozofija roditeljstva – obiteljsko ili društveno pitanje?

Maja Ljubetić
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
Odsjek za pedagogiju

Sažetak

U ovom radu pokušalo se odgovoriti na pitanje je li roditeljska odgojna filozofija obiteljsko ili društveno pitanje te postoji li potreba za mijenjanjem postojećih paradigmi u odgoju djece rane i predškolske dobi. Autorica skreće pozornost na potrebu holističkoga i interdisciplinarnog pristupa u istraživanju djetetova ranog razvoja i odgoja te znanstvene provjere paradigmi koje u radu navodi, a koje su u svezi: djetetova ranog učenja i uloge odraslih u tom procesu, pripreme roditelja za odgovorno roditeljstvo, društvene odgovornosti posebice, državne politike u informiranju roditelja o učincima pojedinih odgojnih filozofija te partnerstvu kao paradigmi u suvremenom promišljanju ranog razvoja i odgoja. U radu autorica naglašava potrebu promjene paradigmi u ranom razvoju i odgoju djece i usmjeravanja roditeljskog djelovanja prema takvom odgoju djece koje će omogućiti njihovo uspješno funkcioniranje u aktualnom trenutku te ih osposobiti za budućnost.

Ključne riječi: filozofija, društvo, obitelj, paradigma(e), rani razvoj i odgoj.

Uvod

Jedna u nizu roditeljskih zadaća, moguće i najznačajnija, a vrlo vjerojatno najzahtjevnija, odgoj je djeteta. Stoga su i roditelji i struka često pred mnogobrojnim dilemama, primjerice, kako odgajati dijete da bi se ono, s jedne strane, uspješno uključilo u društvo i u njemu primjereno funkcioniralo, a da se pri tomu, s druge strane, ne izmijeni njegova osobnost do neprepoznatljivosti. Sljedeće je pitanje optimalnoga roditeljskoga odgojnog stila te s tim u vezi i načina roditeljskoga uključivanja u djetetov život (formalno obrazovanje, organizacija slobodnog vremena, njegovanje talen(a)ta, zadovoljavanje potreba i interesa i sl.), te tako aktualnim postaje i pitanje vođenja (u odgoju) za što su roditelju potrebne nove kompetencije. Na ova pitanja nadovezuje se niz novih u svezi roditeljstva – primjenjuju li roditelji u svom odgojnom djelovanju stare obrasce ponašanja preuzete od svojih roditelja i/ili izgrađuju neke nove te-

meljene na novim znanstvenim i stručnim spoznajama, a koje su primjerenije novom vremenu, novim uvjerenjima i potrebama? Čijim potrebama – djeteta, obitelji, društva? Novo vrijeme donosi nove zahtjeve primoravajući roditelje da intenzivnije propituju svoje roditeljstvo.

Nadalje, vječito otvoreno pitanje i to ne samo u akademskim raspravama, pitanje bio-psiho-socijalne strukture pojedinca te učešća ili dominacije pojedinih sastavnica u cjelokupnom funkcioniranju pojedinca. Je li i u kolikoj mjeri život pojedinca određen nasljeđem ili je rezultat utjecaja okruženja, odnosno izravno odgoja, posebice onog roditeljskog? Što se tu promijenilo? Što znanost na tom polju donosi danas? Ovo su pitanja na koja odgovore pružaju stručnjaci različitih domena, a tijekom povijesti različiti, često dijametralno suprotni odgovori bili su temelj za shvaćanje odgoja i oblikovanje roditeljskih odgojnih postupaka.

Uvažavajući najnovija znanstvena istraživanja u polju genetike, pitanja koja se nameće su – kada

počinju odgojni utjecaji na dijete, koliko okruženje utječe na njegov razvoj, te u kojem trenutku pojedinac postaje aktivni činitelj vlastita odgoja? Znanstveni odgovori na postavljena pitanja omogućuju nove uvide i bacaju novo svjetlo na ulogu roditelja, neposrednog okruženja i cjelokupnog društva na rani razvoj, učenje i odgoj djeteta – kako u obitelji, tako i u ustanovama koje se bave odgojem i obrazovanjem djece.

Slijedeće pitanje je pitanje uvjerenja i vrijednosti, jednom riječju filozofije življenja koje pojedinac/roditelj ima, a koje se nužno reflektira i na filozofiju odgoja u obiteljskom, ali i društvenom kontekstu. Pravo pitanje je: je li i koliko roditeljska odgojna filozofija usklađena s općom filozofijom društva odnosno, odgaja li roditelj dijete onako kako to društvo od njega očekuje u određenom društvenom, povijesnom, kulturnom, civilizacijskom i dr. kontekstu? Svaki društveni kontekst u kojem se događa odgoj (od obitelji do lokalne i šire zajednice) u svojoj jedinstvenosti, odražava i utjecaje vremena u kojem egzistira.

Posljednjih desetljeća civilizacijski napredak grabi naprijed mnogo većom brzinom negoli ikada do sada u povijesti, pa ga mnogi pojedinci nisu u stanju uspješno slijediti. U svojevrsnom raskoraku se najčešće nalaze roditelji, posebice oni mladi pod stalnim pritiskom, u utrci za osiguravanjem egzistencije s jedne, te skrbi o obitelji, s druge strane. Sigurno uporište mogle bi im biti jasno deklarirane društvene vrijednosti s kojima bi mogli usklađivati svoje osobne, kao i one preuzete od roditelja što bi im pružalo svojevrsan smjer i sigurnost te olakšalo njihovo odgojno djelovanje. No jesu li društvene vrijednosti dovoljno jasne odnosno, jesu li deklarirane i stvarne vrijednosti u suglasju ili raskoraku? Raskorak je onaj koji zbunjuje roditelje i čini ih nesigurnima.

Ova i niz drugih pitanja zaokupljaju znanstvenu i stručnu javnost različitih područja i disciplina (filozofija, pedagogija, psihologija, medicina, sociologija, itd.) u pokušaju iznalaženja odgovora na brojna pitanja, u konačnici svediva na osnovno – kako odgajati dijete da bude punopravni član društva koji će svoje potencijale staviti u funkciju vlastita razvoja i razvoja tog istog društva kojem pripada? U ovom radu pokušat će se odgovoriti na postavljena pitanja, kako bi dobiveni odgovori poslužili kao temelj za razumijevanje nove/novih paradigme/i u odgoju današnje djece.

Postoji li potreba za promjenom paradigmi u ranom razvoju i odgoju?

Roditeljsko odgojno djelovanje oduvijek je pod snažnim utjecajem religijskih, filozofskih, kulturnih i inih tekovina i najčešće je temeljno na (ne)znanstvenim paradigmatima važećim za određeni društveni i civilizacijski kontekst. Mnoge od njih, koje su odoljevale promjenama stotinama godina i koje su bile temelj za odgoj desetaka generacija djece, posljednjih desetljeća intenzivno se propituju, stavljaju u fokus znanstvenih istraživanja i dovode u pitanje. Navest ćemo samo neke od onih relevantnih za roditeljstvo.

Dijete i učenje (od po(d)učavanja do sukonstrukcije znanja)

Jedna od paradigmi u ranom razvoju i odgoju djece koja je doživjela korjenite promjene je ona koja se odnosi na viđenje djeteta, odnosno na viđenje djetetova učenja. Nesporna je činjenica da su djeca sposobna za učenje, oduvijek su učila, no, ono što se s u vezi toga mijenja poimanje je odraslih (roditelja, učitelja) o načinu djetetova učenja. Dugo je vladalo mišljenje da su odrasli pozvani prenijeti znanje, naučiti, po(d)učiti, jer u protivnom, valjda, dijete neće ništa ili će vrlo malo naučiti. Zaboravljalo se na činjenicu (ili ona nije bila dostatno osviještena), da djeca “svoja znanja od okoline ne preuzimaju pasivno, nego ih aktivno izgrađuju, tj. konstruiraju” (Slunjski, 2008, 15) odnosno, da djeca učeći zadovoljavaju prirodnu potrebu, “nagon”, “glad” (Miljak, 2009, 11) za učenjem.

Znanstvenici danas tvrde: “Djeca se rađaju mnogo toga već znajući, još više toga nauče, a tu smo i mi koji smo stvoreni da ih poučavamo” (Gopnik i sur., 2003, 83). Iako načelno prihvaćamo ovakav stav autora, ipak smatramo primjerenijim reći da smo mi (odrasli) stvoreni da **ih vodimo** u procesu učenja odnosno, na njihovu putu sukonstrukcije vlastita znanja. Upravo je to temeljna uloga roditelja – voditi dijete u procesu razvoja i učenja, odnosno omogućiti mu da u pedagoški osmišljenom i poticajnom okruženju zadovoljava svoju prirodnu potrebu za učenjem (Dahlberg i sur., 2006), te mu biti potpora i ohrabrivati ga i podržavati u onim situacijama kada dijete to od nas traži i očekuje.

Znanstvena spoznaja da se djeca rađaju s određenim znanjem iz temelja mijenja dosadašnja, dođuše mnoga već zaboravljena, uvjerenja o djeci kao “odraslim osobama s nedostatkom”, ili djeci “tabulae rasae” ili pak, djeci koja su kao “primitivni” ljudi intuitivna i prirodna, a ne racionalna i civilizirana bića kojima umjesto planova rukovode strasti (Gopnik i sur., 2003). Ova potonja uvjerenja dugo su se zadržala u svijesti pojedinaca i u mnogome su oblikovala roditeljsko ponašanje prema djeci, posebice roditeljsko odgojno djelovanje. Roditelj koji vjeruje da njegovo dijete nije razumna i kulturna osoba, te je osoba koja nije sposobna razmišljati, planirati i planski djelovati već je vođena isključivo vlastitom intuicijom, prirodnim nagonima, odnosno strastima, nastoji svojim odgojnim metodama to ispraviti. No, djecu je potrebno razumijevati, a ne popravljati ih, slažu se mnogi znanstvenici (Miljak, 2009; Slunjski, 2008; Moylett, 2006; Gopnik i sur., 2003) tim više što nas suvremene znanstvene spoznaje uvjeravaju da “bebe i mala djeca misle, opažaju i rezoniraju. Ona razmatraju dokaze, donose zaključke, eksperimentiraju, rješavaju probleme i tragaju za istinom” (Gopnik i sur., 2003, 13). Imaju li roditelji ovakve spoznaje i uvažavaju li ih, vrlo je vjerojatno da će promijeniti svoju percepciju djeteta i početi se prema njemu odnositi kao osobi vrijednoj poštovanja već od njegova rođenja, odnosno još preciznije, od samog začeća. Štoviše, za očekivati je da će se informirani roditelji u svom roditeljstvu ponašati više svjesno, a manje stihijski.

Svjesno roditeljstvo je i stanje i proces i krajnji cilj odnosno, imperativ odgovornog roditeljstva u svakoj fazi svoga postojanja. Lipton (2005, 177-178) ide i korak dalje, govoreći o “svjesnom začeću” i “svjesnoj trudnoći” kao etapama svjesnog roditeljstva, te čak i o stanovitoj svjesnoj pripremi za začeće naglašavajući kako “ta svijest i namjera koje potiču rast mogu stvoriti pametniju, zdraviju i sretniju bebu” te zaključuje da “istraživanja otkrivaju da roditelji u mjesecima prije začeća djeluju kao genetički inženjeri svoje djece”. Očito je da nisu zanemarive ni okolnosti niti psiho-fizičko stanje roditelja u trenutku začeća te da život u mirnoj i stabilnoj okolini, oslobođen od ovisnosti i stresa, a uz potporu bliskih osoba može značajno pridonijeti začeću zdravog, stabilnog i pametnog potomka. Koji roditelj to ne želi za svoje dijete,

no koliko njih o tome zaista tako i razmišlja? Nekoliko tisuća godina staroj kulturi Aboridžina utjecaj okoline na začeće je dobro poznat, pa parovi prije začeća obredno pročišćavaju svoj um i tijelo.

Što se događa s novim generacijama mladih, poglavito onih u visoko razvijenim civilizacijama da često nesvjesno, pa onda i neodgovorno, započnu svoje roditeljstvo? Vrlo je vjerojatno kako nisu svjesni svoje uloge konstruktora genetskog koda vlastite djece te, slijedom toga, nisu u potpunosti spremni preuzeti potpunu odgovornost u roditeljstvu. Suština svjesnog roditeljstva je preuzimanju potpune odgovornosti obaju roditelja za odgoj zdravoga, inteligentnoga, sretnog djeteta imajući na umu da roditeljsko ponašanje i stavovi programiraju živote djece.

Pozivajući se na rezultate recentnih istraživanja u polju genetike i pre-natalne medicine Lipton (2005, 177) iznosi niz dokaza koji potvrđuju da roditelji mjesecima prije začeća djeluju kao “genetički inženjeri” svoje djece. Navest ćemo samo neke njih.

- “U posljednjim fazama sazrijevanja jajne stanice i spermija, proces zvan genomski upis prilagođava aktivnost određenih skupina gena koje će oblikovati **karakter djeteta** koje tek treba biti začeto. Istraživanja pokazuju da ono što se **događa u životima roditelja** za vrijeme procesa genomskog upisa ima snažan utjecaj na **um i tijelo njihova djeteta.**” (isto, 179)
- “Dijete koje se razvija prima puno više od hranjivih tvari iz majčine krvi... zajedno s hranjivim tvarima, fetus apsorbira **višak kortizola** i drugih hormona... ako je majka pod **kroničnim stresom**... Prolazeći kroz posteljicu, hormoni majke koja proživljava kronični stres duboko utječu na distribuciju krvotoka u njenom fetusu i **mijenjaju karakter psihologije djeteta** koje se razvija.” (isto, 179)
- “Zaključeno je da su geni odgovorni za samo 48 posto faktora koji određuju **kvocijent inteligencije**. A kada se uračuna i sinergijski učinak miješanja majčinih i očevih gena, prava naslijeđena komponenta inteligencije pada još niže, na 34 posto... dok 51 posto potencijalne inteligencije djeteta kontroliraju **faktori iz okoline.**” (isto, 180) (naglasila M. LJ.)

Prezentirani rezultati znanstvenih istraživanja korjenito mijenjaju ustaljena uvjerenja u vezi ranog razvoja djece te tako i mogućnosti njihova učenja. Razvidno je da se u mnogo većoj mjeri odgovornost preusmjerava s prirode (biološka datost, nasljeđe) na odgovorno ponašanje roditelja, te se od njih očekuje promišljeno i plansko djelovanje i prije samog roditeljstva. Međutim, svakodnevna praksa (roditeljstva) uvjerava nas u nešto potpuno drukčije, pa se nameće logično pitanje: Jesu li današnji roditelji neosviješteni, te iz tog razloga često postupaju neodgovorno ili nisu dostatno i na odgovarajući način informirani, pa je nedostatak informacija razlog njihove neodgovornosti? Čini se da mnogi roditelji još uvijek po inerciji i prema nekim starim obrascima odgajaju svoju djecu, te nemaju spoznaje o tome da znanstveni dokazi upućuju na neke nove paradigme na kojima je potrebno temeljiti roditeljsko odgojno djelovanje. S tim u vezi, značajno bi bilo naći odgovore i ponuditi rješenja za pravodobno informiranje roditelja (o “promjenama”), te im omogućiti stjecanje potrebnih roditeljskih vještina. No, upitno je koliko su roditelji spremni napustiti stara uvjerenja i mijenjati ih novima, te preuzeti potpunu odgovornost (u roditeljstvu). Vrlo je vjerovatno da je značajan broj onih koji su spremni no, istodobno, oni s pravom očekuju i pomoć šire društvene zajednice i institucija. Međutim, pitanje je koliko uspješno one mogu odgovoriti naraslim potrebama i očekivanjima roditelja. Iz svega navedenoga, razvidna je potreba holističkog i interdisciplinarnog pristupa u istraživanju nove paradigme (ili novih paradigmi) u djetetovu ranom razvoju i učenju, te s tim u vezi i roditeljskom odgojnom djelovanju s posebnim naglaskom na društvenim činiteljima, akcijama i aktivnostima kao potpori roditeljstvu.

Nasljeđe ili okruženje?

Paradigma koja je dugo odolijevala suprotnim znanstvenim tumačenjima odnosila se na shvaćanje pojedinca kao strukture koju dominantno određuje njena biologija – nasljeđe, geni. Ovakvo uvjerenje, iako se relativno dugo održalo u svijesti ljudi, dovodi u pitanje moć odgoja odnosno, moć utjecaja koje roditelji, učitelji, šira društvena zajednica imaju u djetetovu odgoju. No, bez obzira na uvjerenje, na sreću, na odgoju se ipak ustrajalo.

Novija istraživanja, međutim, uvjeravaju nas kako “gene oblikuju, usmjeravaju i kroje iskustva učenja iz okoliša” (Lipton, 2005, 181). U pedagoškom smislu, koji i jest naš primarni interes, ovaj zaokret u fokus stavlja roditelja, odgojno-obrazovne ustanove i širu društvenu zajednicu apostrofirajući njihovu odgovornost za konačni ishod (zdravo, pametno, sretno, uspješno, kompetentno dijete). Prenaglašavanje uloge genetike u životu pojedinca vidimo kao jedan od djelotvornih načina “prebacivanja krivnje za neuspjeh” (u odgoju) od društva (šira rodbina, institucije) na obitelj, od obitelji na pojedince (roditelji), od pojedinca (majka) na drugog pojedinca (otac). Iako je tijekom povijesti bio različito valoriziran, genetički determinizam doveden je u pitanje posebice posljednjih desetljeća nakon niza istraživanja u području biomedicinske znanosti. Rezultati tih istraživanja navode, kako ljudske živote oblikuju **njihovi odgovori na signale iz okruženja**, a ne njihovi geni. Slijedom ovakvih zaključaka, vjerovanje da su pojedinci bespomoćna biokemijska bića kojima upravljaju geni, zamjenjuje se shvaćanjem da su moćni kreatori života i svijeta u kojem žive.

Ovakvi nalazi suvremenih istraživanja čine ogroman pomak u percepciji razvoja pojedinca (djeteta), te stubokom mijenjaju uvriježenu paradigmu o nadmoći genetskog naslijeđa, pa tako “palicu odgovornosti” prebacuju u prvom redu na roditelja i njegovo (odgojno) djelovanje. Štoviše, “naši odgovori na signale iz okruženja” upućuju na aktivitet (mogućnost činenja izbora) ne samo odraslih (roditelja), već i djeteta od najranije dobi (samo mu za to treba stvoriti uvjete). U odgojnom smislu, ova je činjenica izuzetno značajna, jer potvrđuje da je u odnosu roditelj–dijete neodrživo “akcija–reakcija ponašanje” (dijete je svojim ponašanjem razljutilo roditelja, pa će roditelj “reagirati” i udariti ga), već je nužno promišljeno djelovanje roditelja kao odgovor na djetetovo ponašanje. Svojim odgovornim ponašanjem roditelj će stvoriti prostor za učenje odgovornog ponašanja djeteta.

Od vremena pedagoškog pesimizma gdje se dominantnim i svemogućim smatralo naslijeđe, do pedagoškog optimizma gdje se neograničena moć pripisivala odgoju (Vukasović, 1995), odgajale su se generacije djece. Nekritičnost, jednostranost i isključivost ovakvih pristupa u teoriji je poznata kao su-

kob hereditarističke teze i environmentalističke anti-teze, odnosno nativističke i empirističke koncepcije razvoja čovjeka (Andrilović i Čudina, 1990; Vukosović, 1995; Lerner, 2001; Plomin, 2000; Horowitz, 2000). Napretkom prirodnih znanosti, odnosno razvojem eksperimentalne psihologije i pedagogije, razvojne psihologije i genetike nastupa vrijeme teorije konvergencije koja uvažava i utjecaj genetike i društvene sredine i odgoja, ali zanemaruje samoodgoj odnosno, aktivitet samog djeteta u procesu odgoja. Tu manjkavost premošćuje multifaktorska teorija koja uz uvažavanje svih ostalih komponenti u fokus stavlja dijete kao subjekt odgoja.

Suvremeni humanistički pristup razvoju ličnosti čovjeka, za koji se ovome radu zalaže, optimistički je obojen i zastupa tezu o sinergiji nasljeđa koje stvara mogućnosti, utjecajima okruženja, preciznije odgoju koji ih pretvara u osobine i sposobnosti, te samoaktivitetu pojedinca koji nije samo pasivan predmet oblikovanja, već djelatan, u skladu sa svojim sposobnostima, dobrim dijelom drži svoj život pod kontrolom, znači – oblikuje ga i upravlja njime (Kovačević i sur., 1988). Suvremene spoznaje u genetici navode na promišljanje “pravog trenutka” za početak odgojnog djelovanja na dijete (na što smo uglavnom odgovorili u prethodnom poglavlju), na promišljanje koliko okruženje utječe na razvoj djeteta, te u kojem trenutku se dijete aktivno uključuje u (samo)odgoj? Znanstveni odgovori na postavljena pitanja omogućuju nove uvide i bacaju novo svjetlo na ulogu roditelja, neposrednog okruženja i cjelokupnoga društva na rani razvoj, ali i odgoj djeteta.

Štoviše, suvremena paradigma u razvoju djeteta sve više se temelji na utjecaju okruženja i to već u prenatalnoj i perinatalnoj dobi, a posebice nakon rođenja djeteta. Verney, jedan od pionira prenatalne i perinatalne psihijatrije navodi da znanstvena otkrića posljednjih nekoliko desetljeća “izvan svake sumnje potvrđuju da roditelji imaju ogroman utjecaj na mentalne i fizičke značajke djece koju odgajaju” (Lipton, 2005, 160). No, znanstvena znatiželja ide korak dalje pitajući se: mogu li roditelji i po rođenju djeteta na neki način djelovati kao njihovi genetski inženjeri? Siegel tvrdi da mogu, i to putem mehanizama programiranja (epigenetski mehanizmi) preko kojih podražaji iz okruženja reguliraju aktivnost gena (Lipton, 2005). Stoga se naglašava da je dje-

ci potrebno osigurati pogodno roditeljsko okruženje neophodno da bi se aktivirali geni koji razvijaju zdrave mozgove. Znanstvenici potvrđuju da roditelji nastavljaju djelovati kao genetski inženjeri svoje djece čak i nakon njihova rođenja. Istraživanja koja potkrepljuju ovu tezu zasigurno će unijeti dozu optimizma u razmišljanja roditelja koji su propustili svjesno sudjelovati u svjesnom začecu i/ili trudnoći.

Činjenica da i po rođenju djeteta, te posebice tijekom ranog razvoja djece, kada je dječji mozak najplastičniji, mogu mnogo toga učiniti na unapređivanju dječjih sposobnosti svakako je ohrabrujuća činjenica za roditelje. Autori Gopnik i sur. (2003, 7) također naglašavaju fleksibilnost, osjetljivost i podatnost mozga, posebno ističući kako je “pod velikim utjecajem događaja iz vanjskog svijeta”. Što su za dijete u ranom razvoju “događaji iz vanjskog svijeta”? Jednostavno – sve ono što ga okružuje – pojedinci, primarno roditelji i njihove međusobne interakcije, ali i interakcije s djetetom, okruženje u kojem dijete odrasta koje za njega može biti stimulirajuće, neutralno ili deprivirajuće, događaji koji ga mogu poticati ili ugrožavati, energija koja struji između djeteta, vršnjaka, odraslih, itd. Za kvalitetno dizajniranje toga vanjskog svijeta, posebice tijekom djetetova ranog razvoja najodgovorniji su njegovi roditelji, a kasnije i drugi pojedinci (rodbina, vršnjaci), te različite institucije društva. Odgovornost svih njih je kreirati okruženje i ozračje (kulturu) u kojem će dijete nesmetano nastaviti razvijati potencijale s kojima je rođeno.

Važnost zdrava i poticajnog okruženja i ozračja postaje još značajnija ima li se na umu činjenica da djeca uče imitirajući i, što je još značajnije, da je ta sposobnost urođena. Tako nas gotovo zapanjuju rezultati istraživanja koji potvrđuju da novorođene bebe mogu imitirati, čak i one stare samo četrdeset i dvije minute (Gopnik i sur., 2003). Ovi rezultati upućuju na zaključak da roditelji ne mogu do kraja planirati i kreirati odgojne situacije vjerujući kako će dijete samo u njima i iz njih učiti. (Ove su spoznaje vrlo vjerojatno još značajnije odgojiteljima i učiteljima koji još uvijek vjeruju u svemoć po(d)učavanja.) Dijete uči i u neplaniranim situacijama, čini se čak mnogo više, češće i bolje, nego kad učenje želimo namjerno isprovocirati.

I konačno, pitanje postavljeno na početku ovog poglavlja, a koje se odnosi na trenutak u kojem dijete

postaje aktivni sudionik učenja i odgoja nakon navedenih činjenica čini se izlišnim. Razvidno je da je dijete već od prenatalne faze svog života aktivno uključeno u sve procese koji se tiču njegova vlastitog razvoja, učenja i odgoja, stoga se očekuje da će roditelji svjesno i odgovorno ulaziti u svoju roditeljsku ulogu da bi djetetu osigurali primjeren okoliš za razvoj svih njegovih potencijala.

Vremeplov novijeg roditeljstva

Čini se da se roditelji bez obzira u kojem vremenu živjeli, manje ili više bave uvijek istim pitanjem – kako odgajati svoje dijete? Jednoznačnog odgovora nema i u tome jest najveća težina, najveći izazov i moguće, najveća draž roditeljstva. Roditeljstvo je uvijek neizvjestan proces, uloga i zadaća, s jednako tako neizvjesnim ishodom (Moriarty i Fine, 2001; Maleš, 1999; Jull, 1996; Bašić i sur., 1993;) i vrlo je vjerojatno da ta neizvjesnost s jedne strane, a ljubav prema djetetu s druge, te zahtjevi i potrebe s treće, u roditeljima oslobađa njihove kreativne potencijale koje stavljaju u funkciju odgoja djeteta. No vrlo često roditeljska kreativnost nije dostatna da bi se odgovorilo toj izuzetno zahtjevnoj i odgovornoj zadaći. Potrebna je i kompetencija (znanje, vještine, stavovi) i velika količina emocija i spremnost na mijenjanje, prilagođavanje, odricanje i uvjerenje da može uspješno “odigrati” svoju roditeljsku ulogu.

Roditeljstvo je tijekom povijesti dijelilo sudbinu transformacije društva i obitelji (iako se roditeljstvo ne događa samo u obitelji, ipak je još uvijek to najčešći slučaj), pa je, barem u novijoj povijesti gledano, ono doživjelo značajne promjene od modernog do postmodernog doba (Gopnik i sur., 2003; Haralambos i Holborn, 2002; Rotenberg, 2001; Vinovskis i Frank, 1997; Elkind, 1995; Anderson, 1990).

Eru modernosti (kasno 18. i početak 19. stoljeća) obilježuju, slažu se brojni autori, najdublje transformacije društva u povijesti čovječanstva koje su se neizbježno odražavale na tadašnje obitelji i roditeljstvo, i to: industrijalizam, kapitalizam, urbanizacija i liberalni kapitalizam (Haralambos i Holborn, 2002, 7). Gopnik i sur. (2003, 204) podsjećaju kako: “promjene u našoj okolini, prijelaz s poljoprivredne i lovačko-sakupljačke ekonomije na industrijsku, očigledno ima važne posljedice po odgoj djece”. Tur-

bulentne promjene na globalnom društvenom planu rezultirale su drastičnim promjenama u statusu žene u društvu, a time i obitelji, obiteljskim odnosima koje sve više karakterizira osjećajna povezanost i privrženost, te isticanje važnosti osobne slobode i sreće u braku, jače izražena želja za privatnošću obiteljskog života, itd. Vrijeme modernizma obilježuju nuklearne obitelji čije je temeljno obilježje postojanje jasnih, i često vrlo krutih granica, između privatnoga i društvenog života, radnog mjesta i doma, djece i odraslih (Denick, 1989; Anderson, 1990; Elkind, 1995).

Život i odrastanje u većini modernih nuklearnih obitelji omogućilo je djeci maksimalno produženje trajanja djetinjstva, budući je dijete percipirano kao “naivno biće s potrebom za roditeljskom zaštitom i sigurnošću” (Elkind, 1995, 118-119), koje je moguće ostvariti samo u stabilnom zaštitničkom domu. Takva percepcija djeteta dodatno je “pojačavala jednostrani autoritet modernih roditelja” (isto, 119), pa su roditelji, često na štetu vlastite karijere i po cijenu ostanka u nezadovoljavajućem braku, ispunjavali roditeljske obveze i trudili se maksimalno zadovoljiti dječje potrebe, pritom zanemarujući svoje. Era modernosti, u literaturi poznatija kao “stara, moderna obiteljska neravnoteža” (Elkind, 1995, 2), u znatno je većoj mjeri omogućavala zadovoljenje potreba djece, negoli njihovih roditelja. Naglašavajući konvencionalnost, rigidnost i “zagušujuću prirodu” modernih obitelji pedesetih godina 19. stoljeća, Anderson (1990) podsjeća kako ni roditelji, a niti njihova djeca nisu dostatno zadovoljavala svoje potrebe. Elkind (1995, 3) stoga zaključuje da i ne čudi “što današnji postmoderni roditelji – mnogi od njih koji su bili prezaštićena djeca jučerašnjih modernih roditelja – mnogo više žele pripremiti svoju djecu za stvarni svijet, nego ih zaštititi od njega”.

Dvadeseto stoljeće unosi novine (informatizacija, komunikacije, slobodno vrijeme i sl.) u društvena i obiteljska kretanja, pa roditeljstvo ponovo stavljaju na kušnju. Iako još uvijek ne postoji konsenzus znanstvenika o tome je li riječ o kasnom modernom ili postmodernom razdoblju (kraj 20. i početak 21. stoljeća), činjenica je da su promjene značajne i da se odražavaju na sve segmente društva. Terminološka neslaganja u ovom trenutku manje su značajna od činjenice da su od otprilike druge polovice 20. stoljeća

intenzivne promjene u načinu doživljavanja svijeta oko sebe promijenile društvo i restrukturirale mnoge obitelji, pa je moguće govoriti o pokretu od modernizma k postmodernizmu, koji je za obitelji istodobno i “oslobađajući i stresan” (Elkind, 1995, 1). U kontekstu roditeljstva značajno je kako “stara neravnoteža” zadovoljenja potreba djece i njihovih roditelja, kreće u potpuno suprotnom smjeru – u smjeru propustljivih, postmodernih obitelji, odnosno u smjeru većeg zadovoljenja potreba roditelja. Život u postmodernim obiteljima mnogim roditeljima pruža više mogućnosti u osobnom, profesionalnom i socijalnom životu, pa tako moto postmodernih roditelja sve više postaje “moj posao je moj život” (Haralambos i Heald, 1994, 339). Ruše se čvrste i jasne granice između obitelji i realnog svijeta koji ju okružuje, uredi se prebacuju u obiteljsko okruženje, majke se sve češće odlučuju na ulogu majke i poslovne žene, karijera postaje imperativ pa je sve manje mladih koji se odlučuju za brak i dijete, skrb o djeci sve češće preuzimaju plaćeni profesionalci, sve je više razvoda brakova i jednoroditeljskih obitelji, itd. Život i odrastanje u postmodernim obiteljima može zaista biti teško kad su obiteljska pravila, granice i vrijednosti nejasni, neodređeni i lako promjenljivi, a to je slučaj s popustljivim, postmodernim obiteljima gdje su “potrebe roditelja bolje zadovoljene nego li potrebe djece i mladeži. To je postmoderna obiteljska neravnoteža”, naglašava Elkind (1995, 3). Nije ni čudo da se i djeca i njihovi roditelji često nalaze u nedoumici u traganju za najboljim načinom zadovoljenja osobnih potreba, ali i očekivanja obitelji, profesije, društva.

Ovaj, iako samo letimičan pogled na zbivanja na širem društvenom planu i njihovim refleksijama na obitelj odnosno roditeljstvo, upućuje na potrebu dubljeg promišljanja i obitelji i roditeljstva (ako su oni vrijednost za sebe u koju ne sumnjamo), jer je razvidno da roditelje treba pripremiti na “novi val” promjena koje su neminovne u suvremenom društvu. Taj novi val već je započeo i prepoznatljiv je u novoj formi suvremenih obitelji koje funkcioniraju po načelu “ravnopravnog dostojanstva” u tzv. “postdemokratskim obiteljima”, kako ih naziva Jull (1996, 263), ili “vitalnim obiteljima”, kako ih naziva Elkind (1995). Opisujući vitalnu obitelj Elkind (1995, 211) naglašava: “Najvažnija zadaća obitelji je djelotvorno razvijanje i

njegovanje vještina i sposobnosti i djece i njihovih roditelja. Vitalna obitelj i dalje ima različite forme rodbinskih odnosa, od tradicionalnog nuklearnog obrasca do obitelji s jednim roditeljem, obitelji s posvojenom djecom, miješane obitelji i sl. Ono što razlikuje vitalne obitelji jest njena snaga i važnost u ljudskom razvoju – njeno prepoznavanje da i djeca i roditelji prolaze stalne promjene i rast – i njena prilagodljivost u izmjeni jednostranog i uzajamnog utjecaja.”

Suvremeno roditeljstvo zahtijeva nova znanja, vještine i sposobnosti roditelja da bi prepoznali, razumjeli i pravodobno odgovorili na potrebe svoje djece, ali i stvorili optimalne uvjete za cjelovit, zdrav i sretan razvoj svoje djece. Uvažavajući nove spoznaje vezane uz percepciju djeteta, njegovo učenje i rani razvoj i odgoj, te utjecaj okruženja (poglavito roditelja) na cjelokupan razvoj djeteta, nameće se pitanje nove filozofije roditeljstva koja bi se temeljila na ovim spoznajama, a koja bi omogućila onakav odgoj djece kakav i roditelji i društvo očekuju.

Kako odgajati - koju filozofiju odgoja izabrati?

U traganju za zadovoljavajućim odgovorima u roditeljstvu, neki roditelji se okreću religiji, neki vlastitoj intuiciji, neki se prisjećaju ponašanja svojih roditelja pa ih nastoje jednostavno primijeniti i/ili prilagoditi, neki se okreću znanosti i struci, neki kombiniraju od svega po malo, a neki ne rade ništa uvjereni da će se dijete već nekako odgojiti (kao što su vjerojatno i oni sami). Ovi potonji, izuzmemo li moguće ekstreme i u drugim skupinama, zasigurno su najopasniji za cjelovit, zdrav i sretan razvoj djeteta.

I stručnjacima u području obiteljskog odgoja je oduvijek intrigantno pitanje obitelji i roditeljstva. Njihov interes je posebice usmjeren na kvalitetu roditeljskoga djelovanja jer, kao i roditelji, pokušavaju odgovoriti na mnogobrojna pitanja koja muče i struku i znanost, a u vezi su s ponašanjem djece, kao odgovorom na roditeljski odgoj, komunikaciju, interakcije, utjecaje okruženja te različite poticaje ili njihov izostanak, koji višestruko djeluju na dijete. Veliki broj istraživanja odnosio se i na istraživanja utjecaja osobnih značajki roditelja, te njihova socijalnog, obrazovnog i ekonomskog statusa na roditeljstvo, a time i na ponašanje djece (Lareau, 2003; Schaffer, 2000; Jodl i sur.,

2001; Benett i Grimly, 2001; Arendell, 1997). Tako Colemanova istraživanja (Pastuović, 2009, 332) dokazuju da je utjecaj obiteljskog okruženja na školski uspjeh djece “veći od djelovanja samog školskog programa”.

Nadalje, istraživanja su pokazala (Santrock, 1997) da su utvrđene razlike u odgoju djece ovisno o socijalnom statusu roditelja, pa tako radnička klasa i roditelji s nižim prihodima polažu više pozornosti na vanjske značajke, kao što su djetetova poslušnost i urednost, dok obitelji iz srednje klase više pozornosti polažu unutarnjim značajkama, npr. samokontroli. Također, ustanovljeno je da socijalne razlike ne utječu samo na odgojne vrijednosti, već i na ponašanje roditelja. Tako roditelji srednje klase češće objašnjavaju, hvale, razborito discipliniraju te razgovaraju s djecom, dok roditelji s nižim primanjima i roditelji iz radničke klase češće kritiziraju svoju djecu i češće ih tjelesno kažnjavaju (Santrock, 1997). Mnogi istraživači (Jodl i sur., 2001; Brown i sur., 1997) istraživali su utjecaj roditelja na dječji razvoj i izbor karijere, te svojim istraživanjima dokazuju vezu uspješnosti u karijeri i socioemocionalnog statusa roditelja, njihova obrazovanja i kulturnog miljea. Nerijetko se događa da djeca iz nižih socioekonomskih slojeva imaju prosječno slabiju obiteljsku potporu u obrazovanju u odnosu prema djeci koja odrastaju u višim slojevima, što se može pripisati djelovanju ljudskog, kulturnog i socijalnog kapitala (Pastuović, 2009).

Jedna novija sociološka studija (Lareau, 2003), koja je rezultat istraživanja provedenog među crnačkom i bjelačkom djecom četvrtih razreda osnovne škole iz bogatih i siromašnih obitelji, pokazala je razlike u roditeljstvu **jedino po klasnom kriteriju**. Bogatstvo odnosno siromaštvo bili su jedini diskriminirajući čimbenik roditelja uključenih u istraživanje. Rezultati su pokazali da bogatiji roditelji s djecom razgovaraju i raspravljaju, a ne izdaju samo naređenja, potiču i ohrabruju djecu da propituju autoritet (i ne samo roditeljski) i da se djelatno zauzimaju za sebe, interveniraju za svoju djecu, a ako su djeca lošija u školi, u pitanje dovode kvalitetu njihovih nastavnika, a ne marljivost svoje djece, skloni su jako se uplitati u slobodno vrijeme svoje djece razvozeći ih od jedne aktivnosti do druge, itd. Za razliku od njih, siromašni roditelji prepuštaju djeci organizaciju svog slobodnog vremena koje nije strukturirano, planirano i organizirano i koje djeca provode u igri s braćom, sestrama

i vršnjacima najčešće u kućnom dvorištu. Vrlo rijetko se djeca odlučuju za neke organizirane slobodne aktivnosti ponuđene u školi, crkvi i sl., a ako se i odluče – sama donose tu odluku, sama odlaze na aktivnosti i od roditelja nemaju gotovo nikakvu potporu da ustraju. Također, kako istraživanje pokazuje, siromašni roditelji imaju strah od autoriteta, pa ne potiču i ne ohrabruju djecu da ga sama dovode u pitanje.

Riječ je dakle, o dvije potpuno oprečne filozofije odgoja. S jedne strane, roditeljski stil srednje klase koji autorica Lareau (2003, 5) naziva “orkestriranom kultivacijom”, a koja je pokušaj aktivnog “stimuliranja djetetova razvoja i unapređivanja njegovih kognitivnih i socijalnih vještina”, te s druge strane strategija “postizanja prirodnog razvoja” koju slijede siromašni roditelji. Krajnji rezultat ovih različitih odgojnih filozofija i pristupa je “prenošenje (nasljeđivanje) diferencijalnih prednosti za djecu” (isto, 5). Autorica naglašava da ni jedan stil nije moralno ispravniji od drugoga, no, u praktičnom smislu, kultivacija za djecu ima goleme prednosti. Djeca srednje klase od najranije dobi izložena su nizu iskustava u svom okruženju koje se stalno mijenja. te potiče djecu na prilagodbu, uče se timskom radu, komunikaciji s vršnjacima i odraslima, uče se kako se zauzeti i izboriti za sebe, nastupaju sigurno, traže pažnju za sebe, poznaju pravila. Za razliku od njih, kod radničke i siromašne djece javlja se osjećaj distanciranosti, nepovjerenja i bespomoćnosti, ne znaju se izboriti za sebe kao ni prilagoditi okruženje sebi kako bi imali više koristi (Gladwell, 2009).

Iako se naglašava da ova dva odgojna stila nisu moralno ispravnija jedan od drugoga, ipak nam se nameće pitanje dalekosežnih negativnih ili pozitivnih posljedica/učinaka po djecu svakoga od njih. Naime, razmišljamo li o odgoju kao procesu roditeljskog djelovanja koji, među ostalim, za (krajnji) cilj ima pripremiti dijete za prilagodbu i djelatno sudjelovanje u zajednici onda bespogovorno prihvaćanje strategije “prirodnog razvoja” znači odustajanje od ideje jednakih šansi za sve. Vrlo vjerojatno roditelji skloniji ovakvoj odgojnoj strategiji nisu osposobljeni za drukčije odgojno djelovanje, no to ne amnestira od odgovornosti stručnu i znanstvenu javnost, državne službe, medije, civilne udruge i druge čimbenike društva da pronalaze putove do tih roditelja da bi ih informirali o mogućim posljedicama njihovog odgojnog djelovanja na djecu.

Odgajati za zajednicu - partnerstvo kao paradigma

Kad je o odgoju riječ, temeljno pitanje koje se nameće je koje sposobnosti i kompetencije treba posjedovati dijete da bi samostalno i odgovorno funkcioniralo u društvu primjereno svojim razvojnim sposobnostima. Odnosno – kako odgajati dijete da bi ono u aktualnom trenutku svog razvoja i u budućnosti bilo osposobljeno za uspješno zadovoljavanje svojih potreba vodeći računa o potrebama drugih, da bi svojim djelovanjem pridonosilo ostvarivanju ciljeva društva te razvilo sve svoje kapacitete na svoju i općedruštvenu dobrobit?

Pitanje je moguće postaviti i drukčije – kakve buduće članove društvo želi i treba? Dugoročno gledano, društvu su potrebni aktivni pojedinci koji će zadovoljiti zahtjeve tržišta rada i globalne ekonomije koja traži “aktivne, kreativne i kritične zaposlenike koji su cjeloživotni i sveobuhvatni učenici” (Grozđanić, 2009, 382) – stoga je zadaća roditelja i ustanova omogućiti razvijanje tih vještina kod djece već od najranije dobi.

Samo posjedovanje visokog kvocijenta inteligencije (IQ) i sposobnosti memoriranja i reprodukcije činjenica nisu više jamstvo uspjeha pojedinca. Suvremeni svijet i globalno gospodarstvo traže odgovorne, komunikativne, pokretljive i prilagodljive “timske igrače”, sposobne preuzeti inicijativu i zauzeti se za sebe, vješte u korištenju modernih tehnologija, spremne i otvorene na učenje i stjecanje različitih kompetencija tijekom života, a ne samo tijekom radnog vijeka. Takve vještine počinju se stjecati u najranijoj djetetovoj dobi u obiteljskom okruženju uz vođenje i potporu roditelja, a nastavljaju se razvijati i unaprjeđivati tijekom djetetova odgoja i obrazovanja u ustanovama. To su ujedno razlozi za prilagodbu, bolje rečeno promjenu, tromih i zastarjelih sustava obrazovanja u svijetu i kod nas s jedne strane, te veće uključivanje roditelja u život škola¹, s druge strane. Promjene u svijesti roditelja i učitelja², ali i promjene u njihovu odgojnom (i obrazovnom) djelovanju postaju neminovnost da bi i jedni i drugi uspješno i pravodobno obavili svoju ulogu. Pri tomu je važno uzimati u obzir rezultate suvremenih znanstvenih istraživanja koja gotovo svakodnevno upućuju na potrebu mijenjanja percepcije djece, njihova razvoja i učenja.

Osim već poznatih “osam i pol” Gardnerovih inteligencija (Gardner, 2006, 56), a da se podsjetimo to su: lingvistička, logičko-matematička, glazbena, prostorna, tjelesno-kinestetička, prirodoslovna i egzistencijalna te emocionalne inteligencije (Goleman, 1997; Shapiro, 1997). u novije se vrijeme sve češće govori o “praktičnoj inteligenciji” (Stenberg, prema Gladwell, 2009, 84). Riječ je bitno drukčijoj vrsti inteligencije od analitičkih sposobnosti koje odražava kvocijent inteligencije, štoviše, nazočnost jedne ne podrazumijeva nazočnost druge. Pojedinaac koji posjeduje i razvija praktičnu inteligenciju zna **što** kome reći, **kada** to reći i **kako** to reći da bi postigao **maksimalan učinak**. Ova sposobnost nije urođena, već se stječe u interakciji s drugima tj. iskustveno, stoga Gladwell (2009, 85) naglašava: “Društvena iskustvenost je znanje. To je skup vještina koje valja naučiti. Ono mora odnekuda doći, a čini se da je mjesto gdje takve stavove i vještine stječemo naša obitelj.”

U kontekstu roditeljskog odgojnog djelovanja strategijom “postizanja prirodnog razvoja” nemoguće je očekivati da će dijete steći potrebne vještine i razviti sposobnost praktične inteligencije. Jednako tako, malo je vjerojatno da će se dijete odgajano na taj način osposobiti za timski rad, preuzimanje inicijative, da će steći komunikacijske vještine i navike pregovaranja, asertivnost, te druge vještine i sposobnosti nužne za samostalno, odgovorno i kompetentno sudjelovanje u društvu u koje urasta. Nadalje, nemoguće je očekivati da će roditelji koji ni sami ne posjeduju ove vještine i sposobnosti, ali ni svijest (znanje, informacije) o njihovoj važnosti kod svoje djece razvijati, njegovati i unaprjeđivati iste. Stoga se moguće rješenje vidi u intenzivnijem pristupanju roditeljima, njihovu informiranju, obrazovanju i osposobljavanju za kvalitetnije roditeljstvo. Kako je najčešće riječ o roditeljima slabijeg imovinskog stanja i niže obrazovne strukture, nužno je poduzimati akcije i aktivnosti na širem društvenom planu s ciljem informiranja (mediji, državna politika, civilne udruge i sl.), ali i aktivnosti koje bi roditelje više uključile u život odgojno-obrazovnih ustanova te im u partnerskom odnosu omogućili stjecanje potrebnih vještina u roditeljstvu s ciljem njihova unaprjeđivanja.

¹ Pod terminom “škola” misli se i na ustanove ranog odgoja i obrazovanja djece.

² Pod terminom “učitelj” misli se i na odgajatelja djece rane i predškolske dobi.

Visoko razvijena zapadna društva osvijestila su raskorak između roditeljskoga odgojnog djelovanja i stečenih vještina i sposobnosti djece s jedne strane, te stvarnih potreba društva s druge, stoga poduzimaju sustavne aktivnosti na razini države da bi obrazovna politika smanjila tu diskrepanciju. Za vrijeme Clintonove vlade (1997. godine) na poziv Predsjednika održana je konferencija pod nazivom “Rano učenje i mozak” na kojoj su vodeći eksperti s tog područja izvješćivali o mozgu i umu tijekom prve tri godine života. Rezultat su bile brojne tiskovne konferencije i zamolbe ekspertima za savjetima, primjercima članka i intervjuima u svim medijima. Očito, interes široke javnosti, posebice roditelja, bio je pobuđen. No, kako naglašavaju Gopnik i sur. (2003, 199) “Ljudi koji skrbe o djeci trebali bi moći čitati o razvojnoj znanosti i na drugim mjestima osim u stručno pisanim znanstvenim časopisima ili savjetodavnim novinskim kolumnama. Međutim, ne postoji jednostavno prevođenje znanstvenih spoznaja u odluke u socijalnoj politici, kako na razini roditelja..., tako ni na višoj razini Bijele kuće.”

Rezultati znanstvenih istraživanja u raznim područjima imat će pravi smisao tek kad dođu do krajnjeg korisnika, u ovom slučaju roditelja, koji često nije dostatno obrazovan, ponekad vrlo upitne razine pismenosti, koji je nezaposlen, koji ima teškoća s osiguravanjem egzistencije, pa mu je najčešće jedini izvor informacija o roditeljstvu stručno osoblje ustanove koju njegovo dijete pohađa. Tako uz državnu i prosvjetnu politiku, nevladin sektor te medije, sve značajniji čimbenik u “osposobljavanju” roditelja za kvalitetnije roditeljstvo postaju stručni djelatnici u odgojno-obrazovnim ustanovama čija je jedna od temeljnih zadaća građenje i održavanje kvalitetnih partnerskih odnosa s roditeljima. U takvim odnosima roditelj ima priliku jačati svoju osobnost, ali i svoje pedagoške kompetencije, te svoje odgojno djelovanje obogaćivati suvremenim društvenim, znanstvenim i stručnim spoznajama. **Partnerski odnos** roditelja s odgojno-obrazovnom ustanovom put je ka boljem i sveobuhvatnijem spoznavanju uže i šire **zajednice (društva) za koju priprema (odgaja) svoje dijete**. Uporište ovom razmišljanju nalazi se u Liptonovoj tezi (Lipton, 2007, 48) prema kojoj je potrebno “nadići darwinovu teoriju koja ističe važnost pojedinca i prihvatiti onu koja naglašava važnost zajednice”, bu-

dući “evolucija postaje stvar preživljavanja najposobnijih skupina, a ne preživljavanja najposobnijih pojedinaca”. Moguće je reći da je među paradigmama koje je potrebno promijeniti u svezi ranog razvoja i odgoja djeteta i ona vezana za partnerstvo. Tako bi kvalitetno partnerstvo obitelji i odgojno-obrazovne ustanove trebala postati jedna od paradigmi na kojima se temelji suvremeno roditeljstvo.

Zaključak

Stručni i znanstveni pristup ranom razvoju i odgoju djece u obiteljskom i institucionalnom kontekstu nameće potrebu promjene dosadašnjih paradigmi na kojima su se temeljila roditeljska (i profesionalna) odgojna djelovanja. Stara uvjerenja o djetetu i roditelju potrebno je zamijeniti novim paradigmama, među kojima partnerstvo ima vrlo značajno mjesto. Moguće nove paradigme u ranom razvoju i odgoju u obiteljskom (i institucionalnom) kontekstu su:

1. Djeca rane i predškolske dobi sposobna su za aktivno sukonstruiranje vlastita znanja, a obveza odraslih (roditelja, profesionalaca) je dizajnirati okruženje i kulturu u kojima će im to biti omogućeno, te ih voditi u tom procesu (onda kad za to postoji potreba).
2. Kvalitetno (svjesno, odgovorno, pozitivno) roditeljstvo započinje pravodobnom i svjesnom pripremom roditelja za začecje potomstva.
3. Roditelje je nužno informirati o posljedicama strategije “postizanja prirodnog razvoja”, te prednostima “orkestrirane kultivacije” u odgoju da bi pravodobno i primjereno pripremili (osposobili) svoju djecu za djelatno sudjelovanje u životu zajednice.
4. Partnerstvo obitelji i odgojno-obrazovne ustanove je paradigma u suvremenom promišljanju ranog razvoja i odgoja (za zajednicu).

U radu se zalaže za provođenje interdisciplinarnih istraživanja u području obiteljske problematike i roditeljstva, ali i za preuzimanje odgovornosti državne politike, nevladinog sektora i medija u informiranju i osposobljavanju roditelja za kvalitetnije roditeljstvo.

I konačno, moguće je zaključiti da je filozofija roditeljstva koliko obiteljsko, toliko i društveno pitanje.

Literatura

- Anderson, W. T. (1990), *Reality Isn't What it Used to Be*. San Francisco: Harper and Row.
- Andrilović, V., Čudina, M. (1990), *Osnove opće i razvojne psihologije*. Zagreb: Školska knjiga.
- Arendell, T. (1997), *A Social Constructionist Approach to Parenting*. U: Arendell, T. (ur.), *Contemporary Parenting*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Bašić, J., Koller-Trbović, N., Žižak, A. (1993), *Integralna metoda u radu s predškolskom djecom i njihovim roditeljima*. Zagreb: Alinea.
- Benett, J., Grimley, L. K. (2001), *Parenting in the Global Community: A Cross-Cultural International Perspective*. U: Fine, M. J., Lee, S. W. (ur.), *Handbook of Diversity in Parent Education*. New York: Academic Press.
- Brown, M. T., Lum, J. L., Voyle, K. (1997), *Roe Revisited: A Call for the Reappraisal of the Theory of Personality Development and Career Choice*. *Journal of vocational behavior*, 2, 283 – 294.
- Dahlberg, G., Moss, P. (2005), *Ethics and Politics in Early Childhood Education*. London: Routledge Falmer.
- Elkind, D. (1995), *Ties that stress – The new Family Imbalance*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gardner, H. (2006), *Promijeniti mišljenje: Umijeće i znanost o mijenjanju našeg i mišljenja drugih ljudi*. Zagreb: Algoritam.
- Gladwell, M. (2009), *Izvan prosjeka – priča o uspjehu*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Goleman, D. (1997), *Emocionalna inteligencija: zašto može biti važnija od kvocijenta inteligencije*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Gopnik, A., Meltzoff, A. N., Kuhl, P. K. (2003), *Znanstvenik u kolijevci – što nam rano učenje kazuje o umu*. Zagreb: Educa.
- Grozđanić, V. (2009), *Poučavanje i evaluacija kritičkog mišljenja*. *Napredak*, 150 (3/4), 382.
- Haralambos, M., Holborn, M. (2002), *Sociologija – teme i perspektive*. Zagreb: Golden marketing.
- Horowitz, F. D. (2000), *Child development and PITS: Simple questions, complex answers, and development theory*. *Child development*, 71, 1 – 10.
- Jodl, M. K., Michael, A., Malanchuk, O., Eccles, S. J., Sameroff, A. (2001), *Parents' Roles in Shaping Early Adolescents' Occupational Aspirations*. *Child Development*, 72, 4, 1247 – 1265.
- Juul, J. (1996), *Vaše kompetentno dijete*. Zagreb: Educa.
- Kovačević, V., Stančić, V., Mejovšek, V. (1988), *Osnove teorije defektologije*. Zagreb: Fakultet za defektologiju.
- Kohn, A. (2005), *Unconditional parenting. Moving from Rewards and Punishment to Love and Reason*. New York: ATRIA Books.
- Lareau, A. (2003), *Unequal Childhoods: Class, Race, and Family Life*. Berkeley: University of California Press.
- Lerner, R. M. (2001), *Toward a Democratic Ethnotherapy of Parenting for Families and Policymakers: A Developmental Systems Perspective*. *Parenting. Science and Practice*, 1, 4, 339 – 351.
- Lipton, B. H. (2007), *Biologija vjerovanja – znanstveni dokaz o nadmoći uma nad materijom*. Zagreb: TELEdisk.
- Maleš, D. (1999), *Uloga majke i oca u odgoju djeteta*. U: Čikeš, J. (ur.), *Obitelj u suvremenom društvu*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu materinstva i mladeži.
- Miljak, A. (2009), *Življenje djece u vrtiću – Novi pristupi u shvaćanju, istraživanju i organiziranju odgojno-obrazovnog procesa u dječjim vrtićima*. Zagreb: SM naklada.
- Moylett, H. (2006), *Supporting Children's Development and learning*. U: Bruce, T. (ur.), *Early Childhood – A Guide for Students*, London: SAGE Publications.
- Moriarty, M. L., Fine, M. J. (2001), *Educating Parents to be A Advocates for their Children*. U: Fine, M. J., Lee, S. W. (ur.), *Handbook of Diversity in Parent Education*. New York: Academic Press.

- Pastuović, N. (2009), Kvaliteta hrvatskog obrazovanja. *Napredak*, 150 (3/4), 332.
- Plomin, R. (2000), Behavioural genetics in the 21st century. *International Journal of Behavioral Development*, 24, 30 – 34.
- Rotenberg, A. (2001) The Modern Family in Comparison With family in the 19th Century. [www.planetpapers.com/Assets/3959.php]
- Santrock, J. W. (1997), *Life-Span Development* (6. izd.). Dubuque: Times Mirror Higher Education Group.
- Schaffer, H. R. (2000), *Social Development*. Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Shapiro, L. E. (1997), *Kako razviti emocionalnu inteligenciju djeteta*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Slunjski E. (2008), *Dječji vrtić – zajednica koja uči – mjesto dijaloga, suradnje i zajedničkog učenja*. Zagreb: Spektar media.
- Vinovskis, M. A., Frank, S. M. (1997), *Parenting in American Society – A Historical Overview of the Colonial Period Through the 19th Century*. U: Arendell, T. (ur.), *Contemporary Parenting*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Vukasović, A. (1995), *Pedagogija* (4. izd.). Zagreb: Alfa / Hrvatski katolički zbor “MI”.

Summary

The philosophy of parenting – an issue for the family or the society?

Maja Ljubetić
Faculty of Humanities and Social Sciences University of Split, Croatia
Department of Pedagogy

This is an attempt to answer the question of whether the philosophy of parental upbringing and education is a family or a social concern and whether there is a need for changing the current paradigms in the education of young and pre-school aged children. The author draws attention to the need for a holistic and interdisciplinary approach when researching the child's early development and education, as well as for a scientific verification of the paradigms referred to in this paper that are related to: the child's early learning and the role of parents in that process, the preparation of parents for responsible parenting, in particular their social responsibility, government policy on informing parents about the effects of particular educational philosophies, and partnership as a paradigm in the contemporary conception of early development and education. In this paper, the author emphasises the need to change the paradigms in the early development and education of children and to direct parental activity towards such forms of education which will enable the child to successfully function in the current moment and gain competencies for the future.

Keywords: philosophy, society, family, paradigm(s), early development and education.